

Систематизація складових компонентів українського національного костюма для дітей

Значення українського національного костюма для розкриття світогляду народу, його моральних цінностей та естетичних уподобань важко переоцінити. Тому пізнання, збереження та розвиток традицій його створення є невід'ємною складовою у вихованні нових поколінь українців. З дитинства саме через одяг можна прищеплювати любов до українського, до розуміння потреби у вивченні етнічних історій та непересічних досягнень нашого народу.

Проте, попередній аналіз відповідних матеріалів виявив недостатність систематизованої інформації щодо художньо-конструктивних особливостей українського національного костюма для дітей, яка кінце необхідна фахівцям швейної галузі для створення сучасного якісного дитячого одягу.

Враховуючи важливість розроблення одягу як складової частини морально-етичного захисту дитини, що повною мірою відстежується в національному вбранні, основна мета роботи полягала в удосконаленні принципів застосування традицій українського костюма у сучасних виробках для дітей.

В даній статті подано лише деякі результати роботи, проведеної у зазначеному напрямку на кафедрі ергономіки і проектування одягу КНУТД.

Під час аналізу літературних джерел виявлено, що український дитячий костюм формувалася під впливом багатьох чинників. До основних належать: соціально-історичний; природно-кліматичний; економічний; антропологічний; матеріальні й духовні здобутки народу; мистецька здібність нації.

Слід також зазначити, що впродовж віків кожна складова одягу освячувалася колективною народною традицією. Її створювали з однією метою — захистити дитину від лихих сил, забезпечити їй щасливе майбутнє.

У низці науково-дослідних робіт [1—3] відзначено, що становлення дитячого одягу українців відбувалося у тісному зв'язку з формуванням чоловічого та жіночого костюмів. Проте, дитина, порівняно з дорослими, мала мінімальну кількість компонентів одягу. Кількість складових дитячого одягу збільшувалася залежно від віку дитини: чим доросліша була дитина, тим більше компонентів одягу вона мала. Тому визначено було доцільним обрати для систематизації складових компонентів дитячого одягу такі ознаки, як вік дитини та кількість компонентів залежно від нього. Результати проведеної систематизації — в таблиці.

Як свідчать досліджувані джерела, дитині до народження не шили жодного одягу, використовуючи в момент народження шматок використаної тканини або елемент дорослого одягу. Хоча існує й інша версія, коли мати, очікуючи дитину, шила їй різноманітний одяг.

Поміж перших особистих речей немовляти центральне місце посідає дароване під час хрещення «крижмо» — шматок білого полотна, яке вважалося одягом. У народній уві крижмо здатне позитивно впливати на дитину не лише у дитячому, а й у зрілому віці. З цієї тканини шили вбрання, яке дитина мала зносити; виготовляли весільні рушники, «наволоку» для доньки, щоб гарно жила замужем; для сина — торбинку, «онучі», щоб здоровим повернувся зі служби в армії; тримали крижмо на весільну постіль, щоб шлюб був щасливим; якщо людина в молодому віці помирала, клали його в домовину тощо. Заборонялось давати крижму на потреби іншої людини.

Немовля ретельно сповивали згори донизу повивалом, обов'язково випрямляючи ручки й ніжки. На дитину надягали червону нитку чи червону хустку, або сповиту дитину перев'язували червоним поясом, бо тканина (нитка) червоного кольору правила за оберіг.

Сакральне значення мала дитяча пелюшка, як найперший людський одяг — це незшите полотнище з домотканого полотна. Як пелюшки здебільшого використовували пілки з вишених вибілених сорочок, полотно яких від тривалого прання ставало тоненьким і м'яким на дотик, придатним для ніжного дитячого тільца. Матері сповивали немовлят своїм поясом або крайкою.

Мінімальна кількість компонентів одягу немовляти (пелюшка й повивач, зрідка — шапочка), коконоподібна форма (невиділеність рук, ніг і голови), зв'язаність, а також обмежена кількість рухів, на яку спромогалася дитина в такому стані, точно відповідали практично нульовій щодо рухливості функціональності тіла. Таким чином, одяг немовляти мав такі соматичні характеристики, як неантропоморфність, недієздатність, нерухливість, безстарість (хлопчиків й дівчаток сповивали однаково).

Особливістю покрою першої сорочечки дитини (її інколи називали «плащок») теж передавала, до певної міри, недорозформованість тіла. Це був балахон без рукавів. Як правило, на перегнутій навіл тканини робили отвір для голови, бокових швів не було, рукави не моделювали. Недошита сорочка відповідала уявленню про дитину як про недієздатну особу (якщо сорочку по боках було зшити, у випадку смерті боки розпорювали).

Через 6—8 тижнів після народження дитини, коли мати з нею йшла до церкви на вводина, на дитину надягали першу сорочечку. В деяких регіонах України існував звичай, щоб на сорокобий день кому приносила своєму похреснику нову сорочечку. Її не дошивали до кінця під ручками, «щоб пролітали ангели до грудей дитини». У цей день дитину вперше підпоясували. За повір'ям, дитині до року не шили сорочечок з нового полотна, а перешивали із зношених сорочок батька чи матері, вибираючи цілі частини (зокрема, вишиті рукави старих жіночих сорочок). Шити сорочечку, як вважалося у народі, слід «в мужеський день, краще всього в четвер» [4]. Першу сорочечку мати намагалася шити «за одним присядом», не встаючи, щоб дитині нічого не шкодило, щоб ніхто не перебив роботи, щоб не було дитині хвороби.

Відомий звичай, який побутував у багатьох регіонах України: перший раз надягали сорочечку обов'язково навиворіт; на ніч прикривали немовля лляним рушником, щоб добре спало і ніщо зле до нього не приступило [4].

Переставали пеленати дитину від шести тижнів до (інколи) півроку. Ця суттєва зміна в одязі чітко пов'язувалася як навіть програмувала першу суттєву зміну в мобільних можливостях дитини — вміння сидіти. Приблизно тоді ж дитині шили сорочечку складнішого крою, де моделювали рукави. Такий важливий хід передавав новий етап розвитку тіла — дитина вже могла гратися ручками, ніжками, повертати голову, спостерігати, комунікувати.

До 3-4 років буденний одяг дитини складався з мінімальної кількості компонентів — її продовжували розглядати як соціально неповноцінну. Зазвичай і взимку і влітку для хлопчиків та дівчаток була одна сорочечка (у випадку смерті — підпоясана); змінного одягу дитина не мала. У цій віковій категорії не допускалось недошивати дитячий одяг [5]. В деяких регіонах України як норму сприймали дитячу оголеність, до того ж не тільки влітку, а й взимку.

Одним з нових і найважливіших компонентів одягу цього періоду є пояс, який спеціально купують дитяті, аби підпоясувати сорочечку. Хоч інформація про пояс переважно неповна й нечітка, однак, схоже, підпоясування дитини, що спостерігалось в більш ранньому віці — під час хрещення (в шість тижнів чи в рік) було разовим, при цьому використовували батьківський пасок, можливо також, що його вживали не як пояс,

а повивач. Тепер цей елемент одягу, куплений або створений спеціально для дитини, ставав постійним і обов'язковим компонентом одягу, він не просто ідентифікував, символічно закріплюючи людську природу дитини.

Якісні та кардинальні зміни в статусі, а відповідно й одязі дитини, відбуваються після 5-7 років. Ця зміна виявляється як у ритуальних функціях дітей, ритуалах з дітьми, так і в буденному житті. В 6 років дитині давали розв'язувати пуп, після чого вважалося що дитині розв'язали руки до усієї роботи.

Перехід до етапу «розв'язаних рук» супроводжувався кількома важливими змінами — збільшенням кількості компонентів одягу, появою виробничих, господарських функцій, а через що останню — початок тендерного програмування, що фактично означає визначення статі дитини. Виконання роботи вміть виявляється як суттєвими змінами в одяговому коді. Дівчинці, якій минуло 5 років, вперше заплітали волосся у косички. Одяг уже відіграв роль маніфестанта нових функцій тіла. Його моделювали у такий спосіб, що він «відкривав» додаткові частини тіла, необхідні для виконання нових господарських обов'язків і функцій. Поява взуття зумовлюється тим, що дитина мала йти пасти худобу. Таким чином, «доодягання» дитини відбувається в унісон з набуттям нею нових умінь та обов'язків, хоча основним і обов'язковим елементом дитячого одягу залишається сорочка.

У першій половині ХХ ст. збереглися деякі повір'я, пов'язані з пошиттям перших штанів для хлопців 5—7 років. Шити їх намагалися, сидючи на одному місці, не відриваючись від роботи, щоб хлопець один раз одружився [6].

Вік від 11 до 15 років був певною межею — лінійною поділу між використанням сукот дитячого та молодіжного одягу. Щодо головних уборів, то дівчаткам прикрашали голову лише квітами, стрічками, окремими елементами «бобтичок». Носіння дівочих головних уборів типу «карабулі», «дворданника» та інших було суворо регламентовано у всіх регіонах. Воно означало досягнення дівчиною повноліття, а отже і готовність виходити гуляти з молоддю на вулицю. Хлопці цього ж віку носили кресані, капuzи, клепані [7].

Слід зазначити, що вибір орнаменту для дитячого одягу мав величезне значення, а добір та чергування візерунків укладали так, аби була змога побачити однокореневість, спорідненість символіки, єдність світосприйняття, що втілюється у магічних візерунках-оберегах. Особливе значення при цьому мав і вибір кольору, який у поєднанні з орнаментом вважали оберегом дитини.

У зв'язку з цим подальшу роботу було спрямовано на систематизацію орнаментів, які найчастіше застосовували в українському дитячому костюмі. Їх поділяли на дві основні гілки: геометричні та стилізовані фігури.

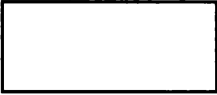
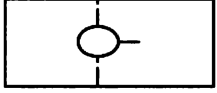

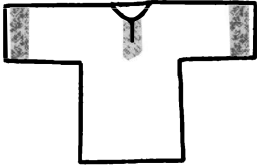

Визначено, що одним з головних символів дітей є п'ялка. Вона мала особливу семантику — це як символ початку життя. Під час дослідження зразків дитячого одягу в музейних фондах виявлено, що дуже часто на сорочці зображали гілку з ягодами, яка символізувала зародження майбутніх поколінь. На сорочках для дівчат часто-густо зображали троянку, як символ краси.

Загалом на сорочках для дівчаток частіше вишивали орнаменти фітоморфних, скевоморфних мотивів. Орнаментами для хлопчиків вважали геометричні фігури (ромб, прямокутник, коло). Так, ромб та прямокутник — символи багатства та родочості. У більшості випадків орнамент оздоблювали вусянками, які відображали чоловічу мужність.

Вишивали дитячий одяг переважно хрестиком. В цьому був закладений символ глибинної ідеї християнства [5].

Отже, досліджуваний матеріал дає змогу дійти висновку, що дитячий одяг у традиційній культурі виконував роль не стільки засобу прикриття та обігріву тіла, а радше культурного та символічного аналогу тіла. Одяг виступав способом формування, дороблення і організації тіла в процесі підготовки та реалізації основних життєвих програм — збереження виду й продовження роду.

Складові компоненти дитячого вбрання

Вік дитини	Складові компоненти одягу
Немовля: від народження — 6 місяців	Повивач («крижмо») — шматок білого полотна
0,5—1,5 року	Сорочка без рукавів — «плащок»
1,5—3 роки	Сорочка з рукавами
3—4 роки	Сорочка і пояс
5—11 років	Сорочка, верхній одяг і взуття
11—15 років	Окремі костюми для дівчаток і хлопчиків Для дівчаток: сорочка, «горботка», верхній одяг, взуття і головні убори — «карабулі», «дъорданик» Для хлопчиків: сорочка, штани, кептар, пояс, головні убори, взуття, верхній одяг

СИЕНІЕ ΕΙΘΑΔΑΟΟΔΕ

1. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюму. Іл. З.Васіної, Л.Міненко, Т.Ніколаєвої, О.Слінчак, М.Старовойт. — К.: Либідь, 1996. — 176 с., іл.
2. Марія Маєрчик. Одяг як символічне тіло (на матеріалах української традиційної культури) www.maierchuk.com.ua.
3. Матейко К.І. Український народний одяг. Наукова думка, 1977, 210 с.
4. Воропай Олекса. Звичай нашого народу: 2т. — Мюнхен: Українське видавництво, 1966. — 832 с.
5. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). — К.: Редакція вісника «Ант»: Ніжин: ТОВ, Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. — XVI, 400 с., іл.
6. Історія української культури/ За заг. ред. І.Крип'якевича. — 2-е вид. К.: Либідь, 1999. — 656 с.
7. Українська родина: Родинний і громадський побут / Упорядник Лідія Оре — К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2000 р. — 424 с., іл.

Одержано 06.04.2007